

וקים להו לרבנן, דבהכי — מיתבא דעתיה, מתיישבת דעתו של האדם מהעינוי, ואילו בציר בפחות מהכי — לא מיתבא דעתיה. ולכן לא נאמר כאן שיעור אכילה רגיל שהוא כזית אלא שיעור המונע עינוי.

מיתיבי על רב יהודה מהמשנה במסכת סוכה:

דתנן: מעשה שאירע בחג הסוכות והביאו לרבן יוחנן בן זכאי לטעום את התבשיל, וכן מעשה שאירע בחג הסוכות, שהביאו לרבן גמליאל שתי כותבות ודלי של מים.

ובשני המקרים אמרו: העלום לסוכה!

ותני עלה, על משנה זו בברייתא: לא מפני שהלכה כך שחייבים לאוכלם בסוכה עשו כן. אלא רק לפי שרצו להחמיר על עצמן לאוכלם בסוכה.

וממשיכה שם המשנה: ובשנתנו לו לרבי צדוק פת אוכל שהוא פחות מכביצה, היה נוהג בו שלש קולות:

א. לא היה נוטל ידיו אלא נטלו במפה.

ב. ואכלו חוץ לסוכה.

ד. ולא בירך אחריו ברכת המזון על אף שהיה בו כזית.

הא אם היה באוכל שיעור כביצה — בעי עט-ב סוכה.

ומוכח ששתי כותבות בלא גרעיניהן, הפטורות מסוכה [מעיקר הדין] הן פחות משיעור כביצה, שהוא שיעור החייב בסוכה.

ואי סלקא דעתך לומר כדברי רב יהודה

אמר שמואל: אם מחמת סכנת עקרב — מותר גם לכל אדם לנעול מנעל ביום הכיפורים.

שנינו במשנה: האוכל ככותבת הגסה.

עט-א בעי רב פפא: ככותבת שאמרו חכמים למדוד את שיעור אכילה ביום הכיפורים — בגרעיניה, יחד עם הגרעין, או בלא גרעיניה?

וכמו כן, בשיעור של עצם המת, המטמאה טומאת מת, בעי רב אשי שאלה דומה:

זה ששנינו שעצם המת מטמאת כאשר יש בה שיעור כשעורה — האם המדובר הוא בשעורה בקליפתה, או שעורה בלא קליפתה?

וכן יש להסתפק אם המדובר הוא בשעורה לחה או ביבשה?

ומבאר הגמרא:

רב אשי לא מבעיא ליה הא דרב פפא ביחס לכותבת ביום הכיפורים, לפי ש"כותבת הגסה" איתמר במשנתנו. ומשמע כל כמה דגסה, שיותר גדולה הכתובת, זהו שיעורה, ולכן יש לכלול בה גם את גרעיניה, שבכך היא "גסה" יותר.

ואילו רב פפא לא מבעיא ליה הא דרב אשי שהסתפק בשיעור עצם כשעורה, היות ושעורה לחה — "שבולת" מיקרי, ורק יבשה נקראת שעורה.

וכמו כן שעורה שלא בקליפתה — "אושלא" מיקרי, ולא שעורה.

אמר רבה אמר רב יהודה: כותבת הגסה שאמרו — היא יתירה מכביצה.

ומדייקת הגמרא: רק אכילת עראי — אין, מותרת. אבל אכילת קבע של שיעור גדול — לא הותרה חוץ לסוכה. וכנגד דברי רבא.

ומשנינן: אימא: אכלנום ללא הגבלת שיעור, כאכילת עראי של מזונות החייבים בסוכה, שמתר לאכלם אכילת ארעי [בפחות משיעור] חוץ לסוכה.

ואיבעית אימא: אכלנום לפירות אכילת קבע. וכמו כן אכלנו פת אכילת עראי בהדיהו יחד עמם חוץ לסוכה.

ואומרת הגמרא: לימא מסייע ליה לרבא מהא דתניא במסכת סוכה [כז א]:

אמר רבי אליעזר: חייב אדם לאכול בסוכה ארבע עשרה סעודות, אחד ביום ואחת בלילה.

לפיכך אם השלים את מספר הסעודות ב"מיני תרגימא" — יצא.

ומדייקת הגמרא: ואי סלקא דעתך פירי בעו סוכה — ליתני אם השלים את מנין הסעודות באכילת פירות יצא. וכיון שלא שנינו כך, מוכח כרבא שאכילת פירות פטורה מהסוכה.

ודוחה הגמרא: מאי "מיני תרגימא" שאפשר להשלים בהם מצותו — פירות.

ואיבעית אימא: באתרא דלא שכיחי פירי, שיש מקומות שאין מצויים בהם פירות, ולכן נקטה הברייתא מיני תרגימא, המצויים בכל מקום. ולעולם יוצאים גם בפירות.

רב זביד אמר: כותבת הגסה שאמרו — היא הסרה מכביצה.

והראיה מהא דתנן בתחילת מסכת ביצה,

שכותבת הגסה שאמרו במשנתנו היא יתירה מכביצה — איך יתכן הדבר?

הרי השתא, אם שתי כותבות בלא גרעינן — לא הוה כביצה, וכיון שהן ביחד פחות מכשיעור ביצה הן פטורות מסוכה.

כותבת הגסה אחת וגרעינתה — מי הוה יתירה מכביצה? וקשיא לרב יהודה!

אמר רבי ירמיה: אין. אמנם שתי כותבות בלא גרעינתן לא הוה כביצה, אבל כותבת הגסה וגרעינתה — הוה יתירה מכביצה, היות והגרעין של התמרה נפחו גדול מבשר הפרי.

אמר רב פפא: היינו דאמרי אינשי: תרו קבי דתמרי, בשני קבים של תמרים בגרעיניהם, יש חד קבא דקשיתא, קב אחד של גרעינים, ופריה, ועודף, בנוסף לקב האחד.

והיינו, שיש יותר מאשר קב אחד גרעינים מתוך שני הקבים. ואילו בשר הפרי של התמרים הוא פחות מקב אחד.

זאת, לפי שנפח גרעין התמרה גדול מבשר הפרי עצמו.

רבא אמר: לעולם שתי כותבות יש בהן יותר משיעור ביצה. ומה שהיו פטורות אותן שתי כותבות מהסוכה —

התם, בסוכה היינו טעמא, שפטורות שתי הכותבות מן הסוכה, משום דהוה ליה פירי, ופירי לא בעו סוכה אפילו בשיעור גדול.

מיתבי לרבא מהא דתניא:

אמר רבי: כשהיינו לומדים תורה אצל רבי אלעזר בן שמוע הביאו לפנינו תאנים וענבים, ואכלנום "אכילת עראי", כשלא היה בהם שיעור המחייב סוכה, חוץ לסוכה.

ואם ביצה היא פחות מככותבת הגסה, ליתני שיעור חמץ כביצה, ולא ליתני "ככותבת" ששיעורה מרובה מכביצה.

ואי נמי ביצה וכותבת כי הדרי נינהו, שיעורם שוה — ניתני כביצה! שיעור ביצה שגור תמיד בלשון התנא לענין טומאת אוכלים.

אלא, לאו, שמע מינה: כותבת פחותה מכביצה, ולכן אסרו בית שמאי חמץ בככותבת.

ודוחה הגמרא את ראיית רב זביד:

ממאי, מנין שכותבת רגילה היא פחותה מביצה?

דילמא, לעולם אימא לך, רק כותבת "הגסה" שאמרו היא יתירה מכביצה.

הא כותבת סתמא [ולא "הגסה"], שבה דיברו בית שמאי, היא רק כביצה.

ואי נמי יש לומר כי כותבת הגסה וכביצה — כי הדרי נינהו. וחדא מינייהו נקט התנא. ואין להוכיח ממה שלא נקט שיעור ביצה השגור בפיו בטומאת אוכלים.

אלא אמר רב זביד, ראייתי היא מהכא:

דתנן במסכת ברכות, בתחילת פרק כיצד מזמנין: עד כמה, מה הוא השיעור הפחות ביותר שעליו מזמנין את ברכת הזימון?

עד שיהיה בפת לפחות שיעור כזית, דברי רבי מאיר.

רבי יהודה אומר: עד שיהיה בפת לפחות

ביחס לשיעור חמץ ושאור [שמחמצים בו את העיסה], שעוברים עליהם ככל יראה ובכל ימצא:

בית שמאי אומרים: שיעור השאור הוא בכזית, ושיעור החמץ הוא בככותבת.

והוינן בה: מאי טעמא מהו מקורם דבית שמאי לחלק בין שיעור חמץ לשיעור השאור.

ואמרינן: נכתוב רחמנא בל יראה ובל ימצא חמץ, ולא בעי לכתוב שאור. ואנא אמינא אלמד דבר זה מעצמי:

ומה חמץ, שאין חמוצו קשה, שאין בכוחו לחמץ עיסות אחרות — אסור בכזית.

שאור, שחמוצו קשה, שמחמצים בו את העיסה — לא כל שכן שאסור בכזית.

ומדפלגינהו רחמנא, מכך שחילקה התורה את איסורם, ואסרה כל אחד מהם לחוד, לימדה לך: שיעורו של זה לא כשיעורו של זה.

אלא: שאור שחמוצו קשה שיעורו בכזית. ואילו חמץ שאין חמוצו קשה שיעורו הוא בככותבת.

ומכאן מוכיח רב זביד:

ואי סלקא דעתך שכותבת הגסה שאמרו היא יתירה מכביצה.

מכדי, הרי בית שמאי שאסרו חמץ בככותבת, אשיעורא דנפיש מכזית קא מהדרי, הם חיפשו את השיעור הראשון שהוא למעלה מכזית [שהרי למעלה מזה — מנין לנו] עבור איסור חמץ.

כשיעור כביצה.

במאי קא מיפלגו?

בדרש הפסוק "ואכלת ושבעת, וברכת".

רבי מאיר סבר: "ואכלת" זו אכילה, "ושבעת" — זו שתיה. וסתם "אכילה" היא בכזית.

ורבי יהודה סבר: "ואכלת ושבעת" — אכילה שיש בה שביעה, ואי זה — זה כביצה.

ואי סלקא דעתך כותבת הגסה שאמרו במשנתנו שחייבים עליה ביום הכיפורים היא יתירה מכביצה, אבל על אכילת כביצה לא מתחייבים, תיקשי:

השתא אכילה בשיעור כביצה שבועי משבעא, שחייבים לברך עליה ברכת המזון, היות וקורים בה "ושבעת", אכילה שיש בה שביעה.

ואם כן, היתכן כי דעתא, דעתו של האדם לא מיתבא, אינה מתיישבת בשיעור שכזה? והרי השיעור ליישוב הדעת מהרעב הוא פחות משיעור השביעה!

אלא, לאו, שמע מינה: כותבת הגסה שאמרו היא פחות מכביצה.

ולכן, שיעור כביצה — משבעא, ורק אז חייבים בברכת המזון לרבי יהודה.

ושיעור ככותבת, הפחות ממנו, מיתבא דעתיה, ולכן חייבים עליו ביום הכיפורים.

עוד שנינו בענין שיעורים:

ג-א תניא, רבי אומר כל השיעורין של אוכלין — כולן בכזית.

חזין מטומאת אוכלין ששיעורה בכביצה.

לפי שינייה הכתוב במשמעון, בלשונם של טומאות אוכלין, שכתב "מכל האוכל אשר יאכל" ולא הסתפק הכתוב במילים "מכל האוכל", וכפי שיתבאר להלן, ולכן שינוי הכמים בשיעורן של הטומאות הללו.

וראיה לדבר ששינוי המשמעות בכתוב מביא לשינוי השיעור בשיעור, הוא שיעור האכילה ביום הכפורים.

ומבאר הגמרא: מאי שינה הכתוב במשמעון ביום הכיפורים?

יש לנו ללמוד את השינוי, מלשון הכתוב "כי כל הנפש אשר לא תענה", שנקט הכתוב לשון זה במקום שיאמר בפשטות, לענין אכילה ביום הכיפורים: "כי כל הנפש אשר לא תאכל".

ומאי שינוי הכמים בשיעוריה של יום הכיפורים?

שיעור אכילתו הוא ככותבת.

ומאי, למה הוצרכנו להביא ראיה, ומה ראיה יותר יש לדבר מיום הכפורים? והרי השינוי בטומאת אוכלים כשלעצמו, דיו לשנות את שיעור טומאת אוכלים כמו ביום הכיפורים?

דאי מהתם, מהשינוי במשמעות טומאת אוכלים גרידא, הוה אמינא: אורחא דקרא הוא לומר "מכל האוכל אשר יאכל", ואין מכאן ראיה לשינוי השיעור. ולכן הבאנו ראיה מיום הכיפורים, היות ששם שינוי הלשון הוא יותר משמעותי.

ועכשיו מבאר הגמרא: